

Тема 7.

Українська культура в контексті доби Просвітництва

Заняття 1.

Здобутки української культури другої половини XVII – XVIII ст.

Навчальні питання:

- 1. Розвиток освіти та наукових знань в Україні у XVII – XVIII ст.**
- 2. Мистецтво України XVII – XVIII ст.**

1. Основна література

- 1.1. **Каплун Н. М., Морозов С. М., Шумовецька С. П.** Основи культурології: Навчальний посібник. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2004. – С.315–350.
- 1.2. **Каплун Н. М., Морозов С. М., Шумовецька С. П.** та ін. Історія української культури: курс лекцій. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2011. – С.4-70.
- 1.3. **Греченко В. А.** Історія світової та української культури. – К., 2000. – С. 354–391.

2. Додаткова література

- 2.1. **Гаврюшенко О. А., Шейко В. М., Тишевська Л. Г.** Історія культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко. – К.: Кондор, 2004. – С. 616–656.
- 2.2. Історія українського козацтва: нариси : у 2 т. / Редкол. В. А. Смолій та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – Т.1. – С. 57–65, 160–202.
- 2.3. Історія української культури: У 5 тт. – Т.2. Українська культура XIII-першої половини XVII століть. – К.: Наукова думка, 2001. – С.564–575.
- 2.4. Історія української культури: У 5 тт. – Т.3. Українська культура другої половини XVII-XVIII століть. – К.: Наукова думка, 2003. – С.28–38, 67–93, 482–522.
- 2.5. **Крип'якевич І.** Історія української культури. – К.: Либідь, 2002. – С. 258–281, 513–537.
- 2.6. **Попович М. В.** Нарис історії української культури. – К., 1999. – С.208–289.
- 2.7. **Юрій М. Ф.** Історія світової та вітчизняної культури: Навчальний посібник. – К.: Дакор, 2007. – С. 384–399.
- 2.8. **Яковенко Н.** Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 3-тє вид., перероблене та розшир. – К.: Критика, 2006. – С: 242–244, 304–307, 428–432.

Києво-Могилянський колегіум (академія)

Історія створення Києво-Могилянської академії:

- 1615 р. – заснування школи Київського братства;
- 1627 р. – заснування школи при Києво-Печерській лаврі;
- 1632 р. – об'єднання школи Київського братства і школи Києво-Печерської лаври і утворення Києво-Могилянського колегіуму;
- грамотою Петра I від 26.09.1701 р. Києво-Могилянська колегія отримала статус академії.

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

**підготовчий
(елементарний)
клас**

вступали учні з певним обсягом знань, навичками читання і письма

**три молодші
класи**

вивчали латинську, старослов'янську, українську книжну, грецьку та польські мови

**вища частина
навчального процесу
(два класи)**

- вивчення філософії тривало 3 роки;
- вивчення богослов'я – 4 роки;
- вивчали математику, географію, астрономію, архітектуру;
- відомості з історії культури викладалися в курсах піітики, риторики, філософії і богослов'я

Наукова бібліотека. У XVIII ст. її фонди налічували 12 тис. томів, чимало рукописних матеріалів (у тому числі власні видання викладачів і відомих церковних діячів і вчених)

Курси, які читались у Києво-Могилянській академії:

- Моральна філософія, або етика
- Побуджувальні основи людських дій
- Людські дії взагалі
- Пристрасті
- Філософія природи, або фізика

Велике значення надавалось вивченню поетики, риторики та античної літератури.

Курси були пройняті ідеями Гуманізму, Реформації і раннього Просвітництва.

Викладачі Києво-Могилянської академії:

- Філософи
(Інокентій Гізель, Микола Козачинський, Григорій Кониський та ін.).
- Літератори
(Лазар Баранович, Дмитро Туптало, Феофан Прокопович та ін.).
- Гомілети
(Єпифаній Славинецький, Іоанікій Галятовський та ін.).

Викладачі Києво-Могилянської академії

Лазар Баранович

Григорій Сковорода

Феофан Прокопович

На Лівобережжі були школи засновані представниками церковної влади на зразок Київської школи:

- 1689 р. – Лазар Баранович заснував у Новгород-Сіверському школа, яка згодом була перенесена у Чернігів;
- 1700 р. – Малоросійський колегіум у Чернігові.
- 1727 р. – білгородський єпископ Єпіфаній Тихорський засновує Харківську колегію (до відкриття Харківського університету (1805 р.) - це був головний освітній центр Слобожанщини);
- 1738 р. – відкрито у Переяслові семінарію, яка згодом стала освітнім центром Полтавщини;
- освітню діяльність здійснювали “мандрівні дяки” (для хуторських дітей);

Українське населення Лівобережжя з власної ініціативи й на власні кошти заснувало й утримувало школи для навчання дітей (утримували вчителів, дбали про шкільні приміщення), шпиталь, де жили сироти, яких учили у школі й старі, вбогі та немічні люди.

БАРОКО (з італ. – химерний, вибагливий, дивний) виступає як **окремий стиль**, **епоха**, що з'являється після духовної кризи Реформації і намагається повернутися до середньовічної культурної традиції.

Загальновизначені ознаки барокового стилю:

динамічність

деяка незавершеність

підкреслена урочистість

пишна декоративність

**Етапи
українського
бароко**

- початок бароко можна побачити на початку XVII ст. в будовах Києва (перебудова Успенського собору італійцем С. Брачі в 1613 р.) і Львова (два польські костьоли)
- самостійна творчість українських митців розпочинається у II пол. XVII ст., особливо в добу гетьмана І. Мазепи

Специфіка українського бароко

Поєднання ідей античності, міфологічних образів та середньовічної символіки з традиціями Київської Русі.

**досягнення
бароко в Україні**

- багатий декор
- позолота
- складна композиція, поєднана з традиціями народної творчості
- створення архітектурних ансамблів

Література

Проповідницька проза: *І. Галятовський "Ключ розуміння", Л. Баранович "Труби словес проповідних" та "Меч духовний";*

Культова література: Ф. Прокопович "Володимир", А. Радивиловський "Слово про Владимира".

Олеський замок. 1327 р.

Замок у Підгірцях. 1635-1640 рр.

● *Про призначення Підгорецької резиденції коронного гетьмана Станіслава Конецького сповіщав напис при вході до неї «Вінець ратних трудів — перемога, перемога — тріумф, тріумф — відпочинок».*

**Іллінська церква у
Суботові. XVII ст.**

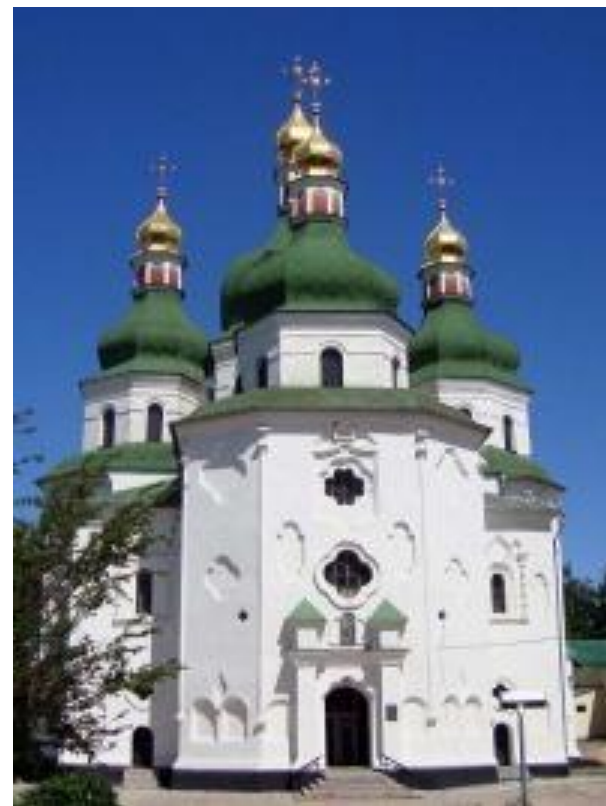
Характеристики козацького бароко в архітектурі

відсутність чітко вираженого головного фасаду (ідея демократичності)

стіни соборів були вибілені у білий колір

своєрідні форми бані покривались переважно у синій або зелений колір

Провідний тип споруд – це **козацький собор** – п'ятикупольний, з чотирма однаковими фасадами.

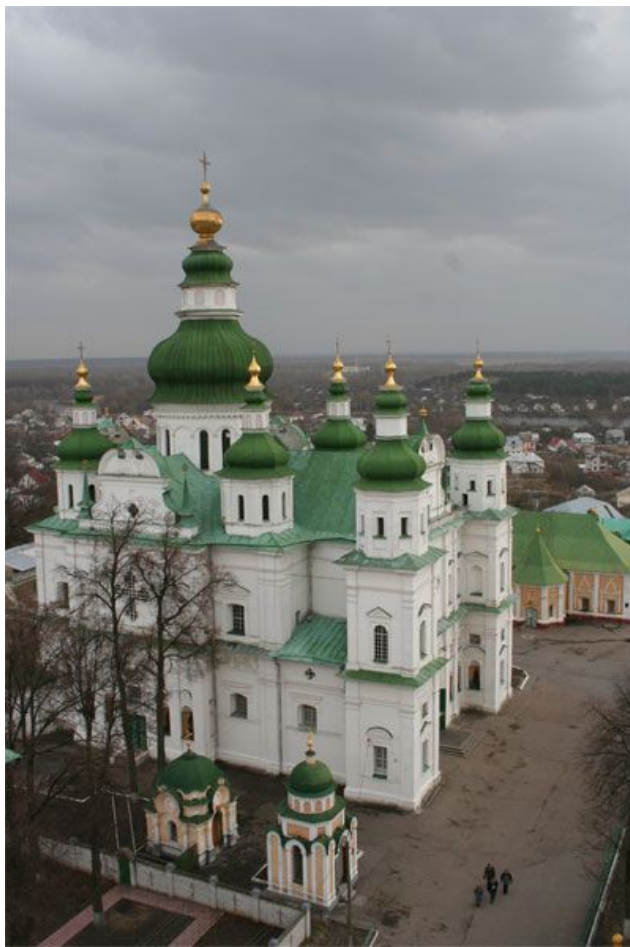
**Свято-Миколаївський
кафедральний собор
м. Ніжина**

**Спасо-
Преображенський
собор, м.Прилуки.
1710-1720 рр.**

**Собор Різдва
Богородиці
(1752-1763).
Козелець.
Чернігівська обл.**

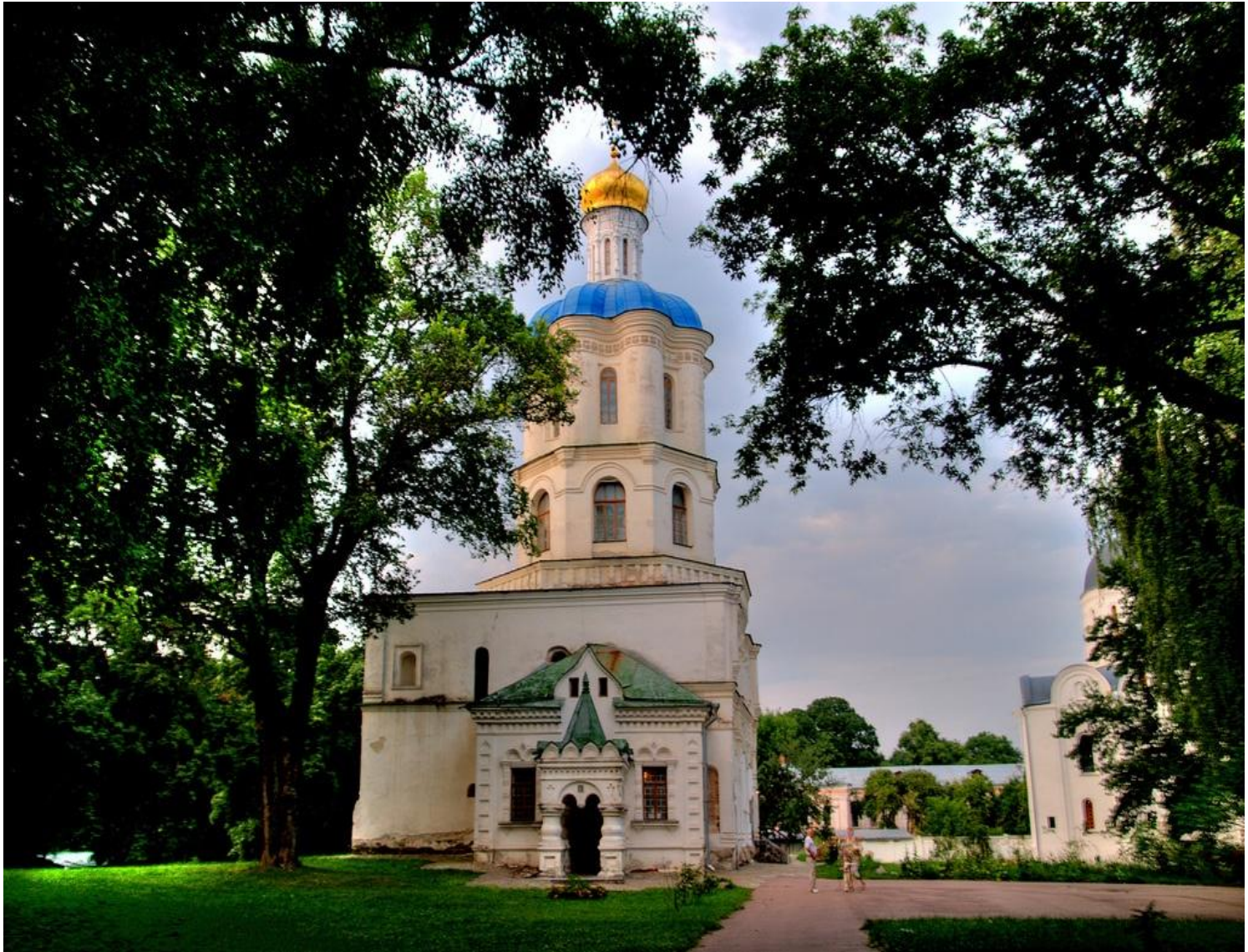

Троїцький собор в Чернігові
побудований коштом Гетьмана
Івана Мазепи

Соборна церква Мгарського монастиря поблизу м. Лубни

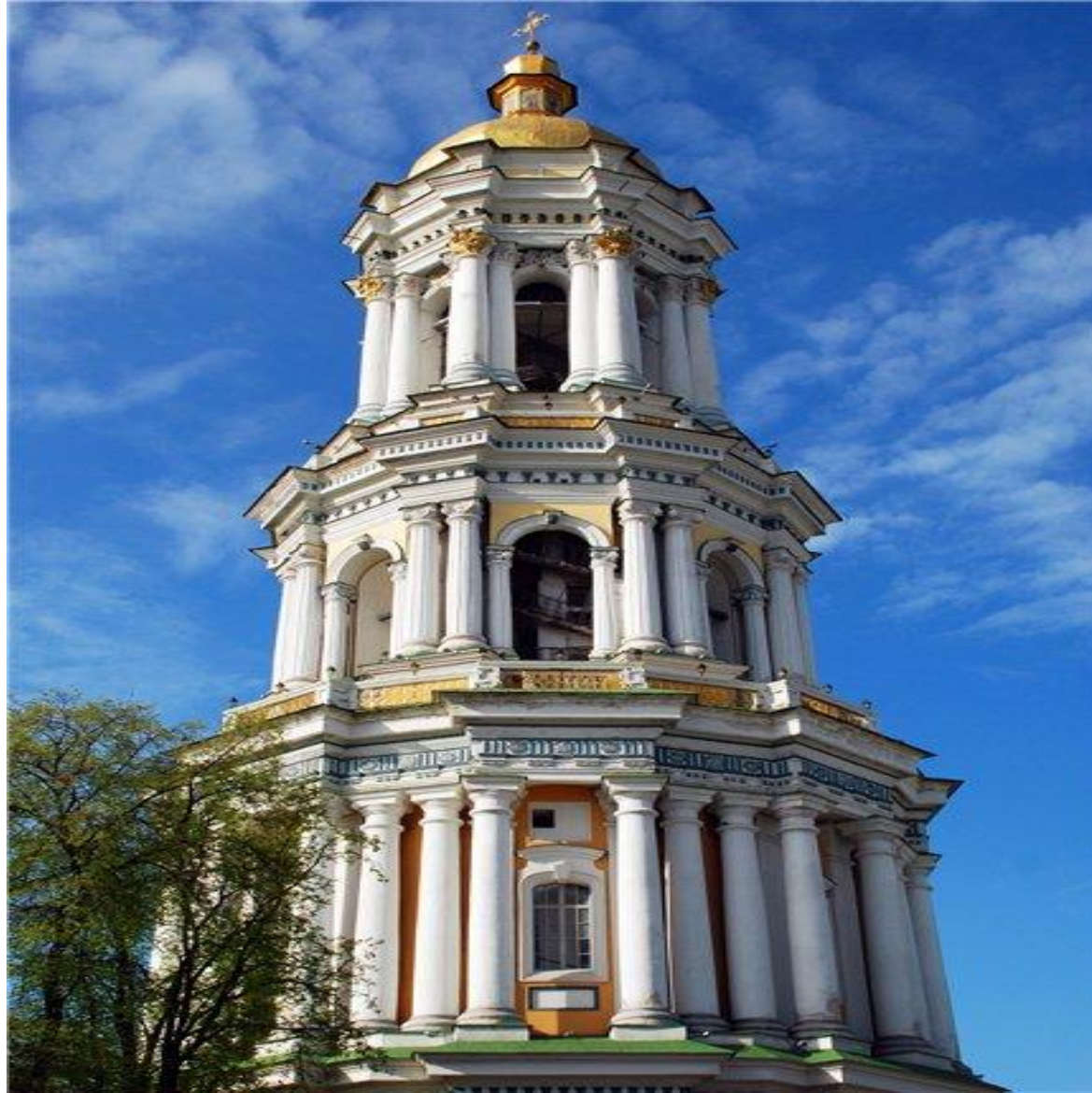
Будинок Колегії у Черінгові

Ковнірівські палати. 1696-1786 рр.

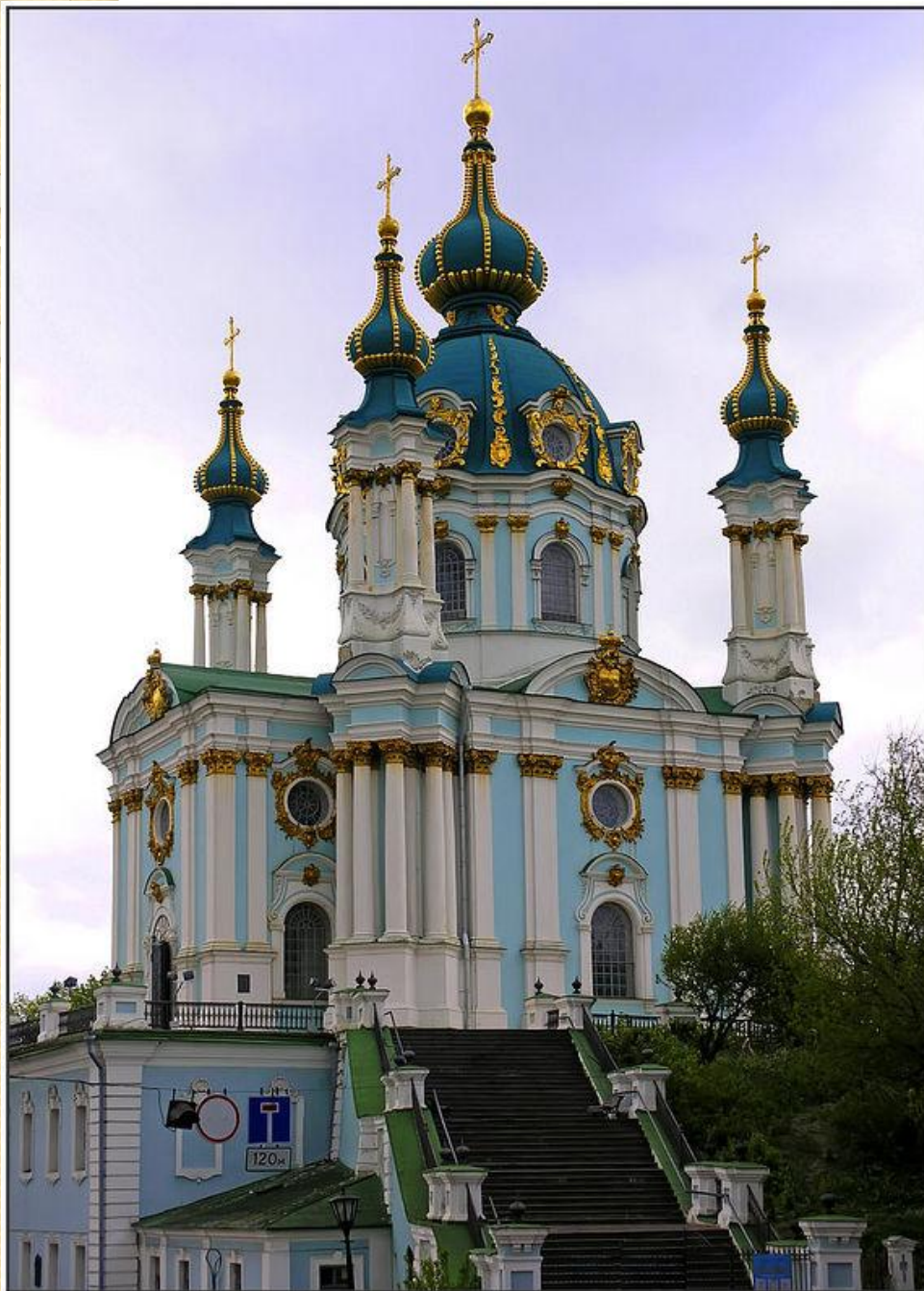

Дзвіниця Успенського собору Києво-Печерської лаври

Маріїнський палац, м. Київ

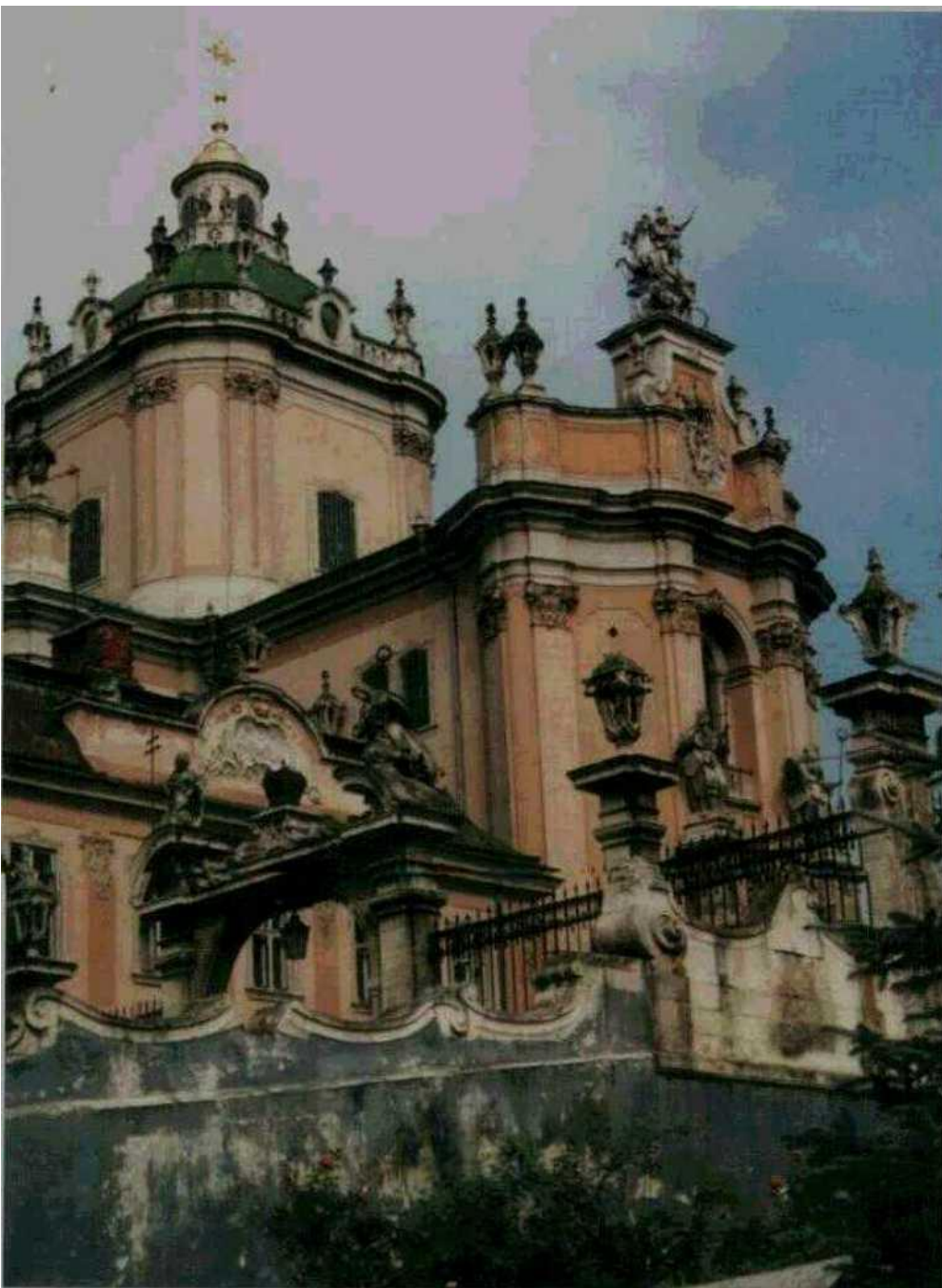

Андріївська церква у
Києві. 1747-1753 рр.

АРХІТЕКТОРИ, ЯКІ БУДУВАЛИ У СТИЛІ БАРОКО

- **Іван Григорович Барський** (творець архітектури Києва. Звів Самсонів колодязь, браму Кирилівського монастиря тощо)
- **Степан Ковнір** (будинки Києво-Печерської лаври)
- **Йоганн Готфрід Шедель** (у Києві - дзвіниця Софійського собору, Брама Заборовського, надав барокових форм будинку митрополита у Софійському монастирі)
- **українські архітектори** – Ф. Старченко, А. Зерніков, І. Батіст та ін.

**Б.Меретин. Собор
Святого Юра у Львові.
1745-1760 рр.**

Костел Домініканського монастиря (1749-1764)

До шедеврів української народної архітектури належать дерев'яні церкви невідомих майстрів.

Види дерев'яних храмових забудов:

- храми тризубі (коли зруби поставлені по осі, один за одним; Волинь, Галичина);
- храми п'ятизубі (коли зруби поставлені по хресту; поширені у гуцулів).

Церква св. Юра – унікальна пам'ятка світового значення. Її архітектура формувалася протягом п'яти століть: церкву XV ст. купили за сіль у селі Надіїв і 1657 року перенесли в Дрогобич, а відтоді вона поступово видозмінювалася разом зі зміною мистецьких епох

Церква Св.Юра у Дрогобичі, XV ст.

27-метрова вежа-дзвіниця (1670 р.)
одночасно з церквою змінила
шатровий верх на мальовничу
барокову баню

**Вежа-дзвіниця
(1670 р.)
одночасно з
церквою змінила
шатровий верх на
барокову баню**

Михайлівська церква. 1697 р.
Львівщина, Буський р-н, село Кути

Козацька церква

Церква святого Духа, м. Івано-Франківськ

В архітектурі церкви Святої Трійці (1720 р.) відчутна гармонія ренесансу – адже будували її в «ідеальному місті Жовкві»

Церква Святої Трійці (1720 р.). у Жовкві

ПОЗИЦІЇ БАРОКО В ЖИВОПИСІ

аристократична

Представники:

- Ю. Шимонович-
Семигоновський
- Мартіно Альтомонте

демократична

народна

- портрет (“парсуна”)
- декоративно-ужиткове мистецтво (вишивка, гончарство, писанкарство, різьблення, ткацтво та ін.)
- храмові розписи (пейзаж, портрет, жанрова картина)

Ян III Собеский в лавровому вінку

Юрій Шимонович. Вакх і Аріадна. Олеський замок на Львівщині.

**М.Альтомонте. Битва під Віднем. Фрагмент.
Музей Олеський замок на Львівщині.**

Майстри живопису

- **Іван Руткович** (іконостаси церков Собору архангела Михаїла в с. Воля Висоцька та св. П'ятниці у с. Крехові)
- **Йов Кондзелевич** (5-ти ярусний іконостас для монастирської Воздвиженської церкви у Скиті Манявському – композиції “Успіння”, “Вознесіння” та ін.)
- **Василь Петронович** (портрети “Королевич Якуб Собеський з патроном”)

Вимоги до майстрів іконопису :

- вільне володіння іконописним і світським жанром
- вільне малювання вершника або розп'яття, портрет особи на весь зріст
- проявити в роботі фантазію, не використовуючи зразки

Види портретів

Ктиторський портрет

– це характерна складова храмового живопису (зображення істор. осіб, які жертвували на будівництво храмів, уславилися благодійними ділами; князі та царі)

Парсунний

портрет – нове явище в світському мистецтві XVIII ст. (зображуються переважно політичні і культурні діячі, міщани, гетьмани, видатні люди)

І. Руткович.
Фрагмент іконостаса з
церкви Собору
архангела Михаїла.
1688-1699 рр.

І.Руткович. Різдво Марії. 1689. Ікона з празничного чину іконостаса церкви св. П'ятниць. Крехів.

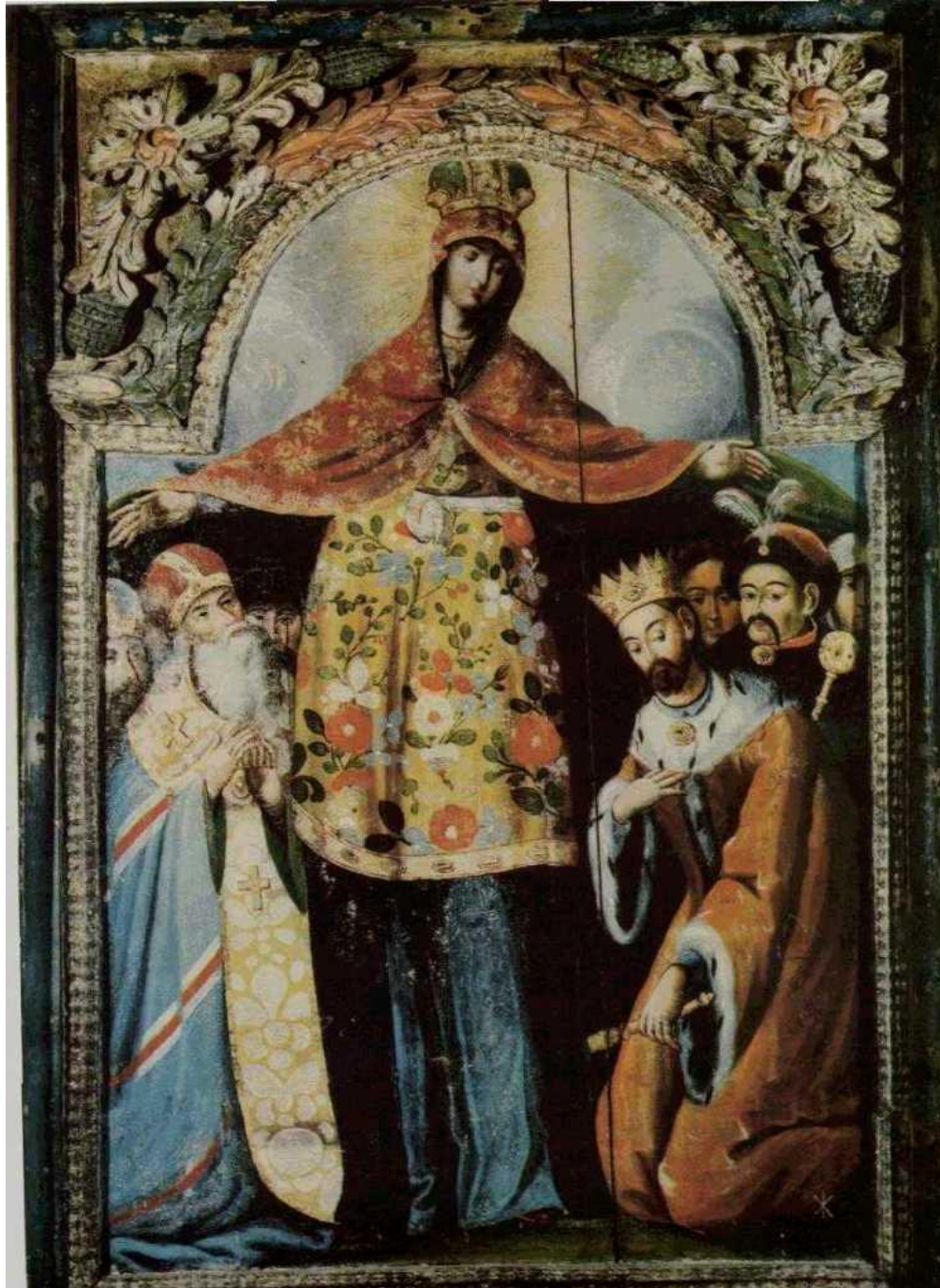
Йов Кондзелевич.
Отець Пантократор.

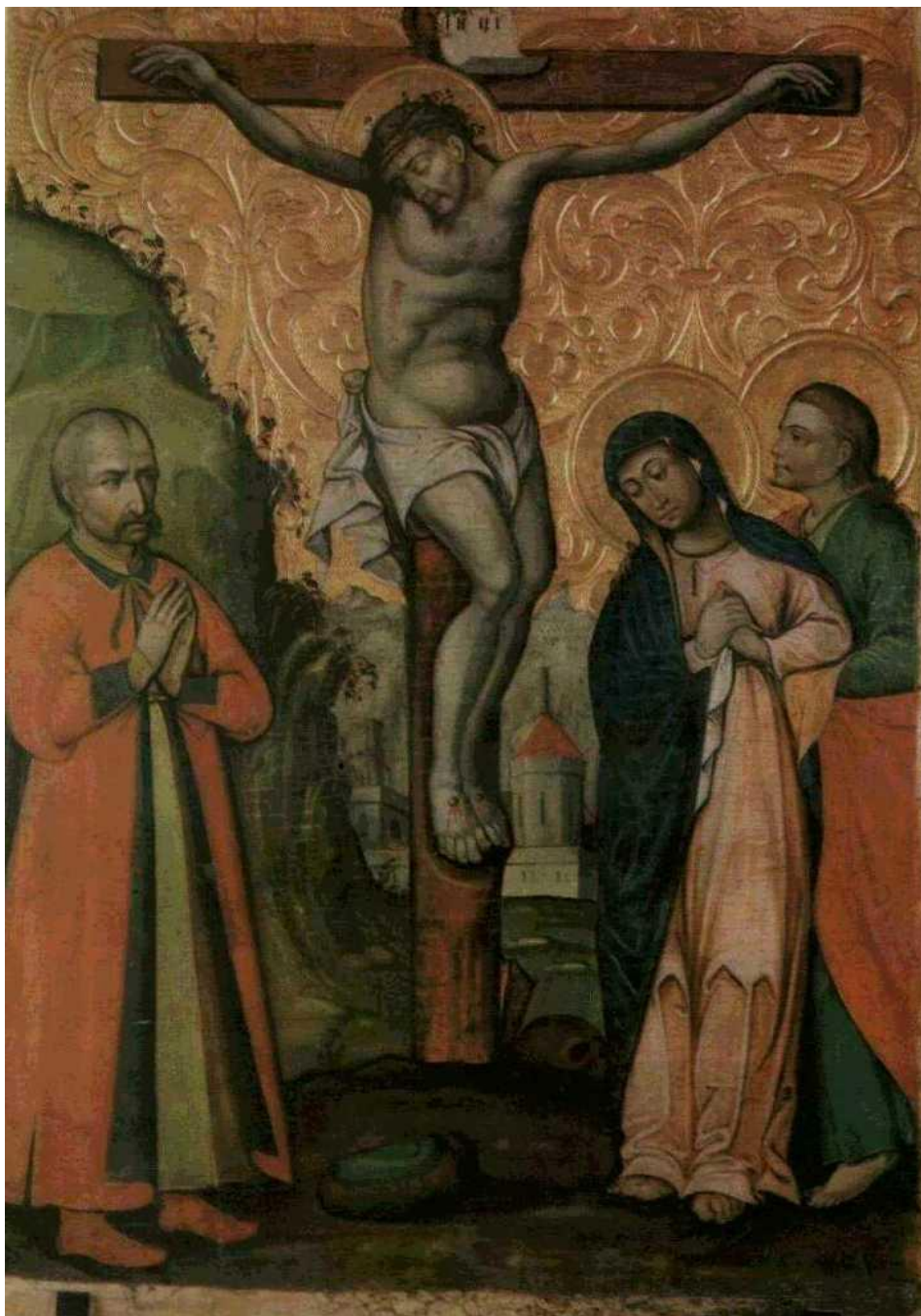
Йов Кондзелевич.
Різдво Марії. 1722 р.

**В.Петранович.
Портрет Вацлава
Жевуського з орденом
Білого Орла. 1736 р. Музей
Одеський замок на
Львівщині.**

**Ікона «Покрова»
з портретом
Богдана
Хмельницького.
XVII ст.**

**К.Іванович.
Розп'яття. Ікона із
зображенням
Леонтія Свічки.
XVII ст.**

Українською особливістю портрета був тісний зв'язок з іконописом

У портретному малярстві елементи реалізму поєднувались з пишною, урочистою, суто бароковою умовністю, особливо у фресках

Найбільшим осередком малярної праці був Київ, де кадри малярів, особливо малярів-портретистів, виховувались у Київській академії і в школі при Київо-Печерській Лаврі

Представники:

- у Києві: Іван Паєвський
- у Львові: Микола Петрахович, Федор Сенькович, Василь зі Львова та ін.

ГРАВЕРСТВО:

- набуло розквіту за часів І. Мазепи;
- крім ілюстрацій у книжках поширюється гравюра на металі, а також друкована на окремих аркушах паперу й шовку, потім і на окремих аркушах;
- осередки цих шкіл знаходились у Західній Україні, Чернігові, у Києві;
- Олександр Тарасович – основоположник української школи граверства;
- представники: Д. Галаховський, Л. Тарасевич, Іван Мігура та ін.

МУЗИКА:

- удосконалювались пісенні і танцювальні жанри;
- розвивалась народна інструментальна музика;
- виникають професійні цехи музикантів;
- жанри: багатоголосний (партесний) спів, романс (жанр камерної вокальної музики);
- виконавці цього жанру в Україні: О. Лешковський, К. Коновський, І. Календа та ін.;
- осередки музичної освіти: Глухівська співацька школа, Києво-Могилянська академія.